

UNIVERSITATEA „BABEȘ – BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA

ȘCOALA DOCTORALĂ
„ISTORIE, CIVILIZAȚIE, CULTURĂ”

TEZĂ DE DOCTORAT

CĂLĂTORIA, O EXPERIENȚĂ CULTURALĂ

CĂLĂTORI ROMÂNI UMANIȘTI, ILUMINIȘTI ȘI ROMANTICI ÎN EUROPA

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:
PROF. UNIV. DR. SORIN MITU

DOCTORAND:
MĂRCUȘ CORNEL DĂNUȚ

CLUJ-NAPOCA, 2021

CUPRINS

INTRODUCERE.....	6
TIPOLOGIILE CĂLĂTORIEI.....	8
1. Perspectivele cercetărilor.....	9
Perspectiva Istoriei literare.....	9
Perspectiva Istoriei culturale.....	12
Perspectiva Geografiei.....	13
2. Tipuri și forme de călătorii.....	15
Călătorii pentru studii.....	17
Călătorii de cunoaștere (vizitare)	18
Călătorii de cercetare științifică.....	18
Călătorii evenimentiale.....	19
3. Sursele călătoriei.....	20
Itinerarii.....	22
Descrieri și ghiduri.....	24
Jurnale de călătorie.....	25
Memorii și romane de călătorie.....	27
Opere biografice (scrisori, memorii, autobiografii)	29
Articole de presă.....	30
4. Motivațiile călătoriei culturale.....	34
Realizarea studiilor și instruirea.....	35
Cunoașterea.....	37
Dezvoltarea morală și progresul națiunii.....	39
Curiozitatea / Dorința de experiențe noi.....	42
Pelerinaje în patria originară.....	43
Afinitățile culturale.....	44
Celebritatea literară.....	44
Sensibilitatea romantică.....	46
Participarea la evenimente.....	47
Spiritul turistic.....	48

EXPERIENȚELE MATERIALE ALE CĂLĂTORIEI.....	50
1. Trecerea granițelor.....	51
Pașapoarte de ieșire din țară.....	51
Pașapoarte acordate de alte state pentru intrare, ședere și plecare.....	52
Vămile și carantina.....	55
2. Itinerarii și mijloace de transport.....	59
Itinerarii și transporturi tradiționale.....	59
Itinerarii și transporturi cu forța aburului.....	68
3. Pericolele călătoriei.....	97
Tâlhari și sălbăticiuni.....	97
Accidente și naufragii.....	100
4. Vestimentație și artă culinară.....	103
Vestimentația și accesoriile călătoriei.....	103
Alimentația în călătorie.....	105
IMAGINILE CĂLĂTORIEI.....	113
1. Imaginea celorlalți călători.....	114
Călători străini.....	114
Călători români.....	119
2. Imaginea celorlalte popoare.....	123
Popoarele balcanice.....	124
Rușii.....	130
Maghiarii, austriecii, cehii și polonezii.	132
Germanii.....	138
Elvețienii.....	141
Italianii.....	143
Francezii.....	146
Englezii.....	150
Belgienii.....	151
3. Imaginea naturii.....	154
Contemplarea naturii.....	154
Fenomenele naturii.....	163

4. Imaginea evenimentelor istorice.....	166
EXPERIENȚELE CULTURALE ALE CĂLĂTORIEI.....	178
1. Călătorii pentru realizarea studiilor.....	180
Constantin Cantacuzino.....	180
Ioan Iacob Aron.....	181
Gheorghe Șincai.....	182
Gheorghe Asachi.....	184
Eufrosin Poteca.....	189
Nicolae Kretzulescu.....	190
Mihail Kogălniceanu.....	190
C. A. Rosetti.....	192
Scarlat Vârnav.....	193
Nicolae Bălcescu.....	194
Simion Bărnuțiu.....	195
Atanasie Marian Marienescu.....	195
Francisc Hossu-Longin.	196
Mihail Străjanu.....	197
Ioan A. Lapedatu.....	199
Ioachim C. Drăgescu.....	202
Ioan Artemie Anderco.....	204
2. Călătorii de cunoaștere (vizitare)	206
Amfilohie Hotiniul.....	207
Dinicu Goleșcu.....	209
„Călătorul S.”	216
Costache Negri.....	218
Ion Codru Drăgușanu.....	219
Vasile Alecsandri.....	227
Iancu Alecsandri.....	230
Timotei Cipariu.....	230
Dimitrie Bolintineanu.....	232
Nicolae Filimon.....	240

D. Ananescu.....	245
Iosif Vulcan.....	248
Coman Buciumeanu.....	253
3. Călătorii de cercetare științifică.....	257
Petrache Poenaru.....	258
Nicolae Manolesco.....	259
August Treboniu Laurian.....	259
Constanța Dunca.....	264
Ion Ionescu de la Brad.....	265
Dora d’Istria (Elena Ghica)	266
4. Călătorii evenimentțiale.....	267
Nicolae Milescu Spătarul.....	267
Vartolomei Măzăreanu.....	269
Alexandru Beldiman.....	270
Iacob Cihac.....	271
Simeon Marcovici.....	271
Teodor Codrescu.....	273
Ion Heliade Rădulescu.....	275
George Barițiu.....	279
Vasile Alecsandri.....	281
Boierul anonim.....	283
C. A. Rosetti.....	285
Dimitrie Ralet.....	286
Iosif Vulcan.....	288
Carol I.....	290
Călători antiromantici.....	292
CONCLUZII.....	294
ANEXE.....	302
1. Tabel cronologic al călătoriilor.....	302
2. Tabel cronologic al cărților de călătorie.....	308
ABREVIERI.....	310

BIBLIOGRAFIE.....	313
3. Surse primare.....	313
4. Lucrări generale.....	328
5. Lucrări specializate.....	331
6. Surse web.....	354

CUVINTE CHEIE

Călătorii, scrieri de călătorie, itinerarii, transporturi, imaginea celorlalți, imaginea naturii, imaginea evenimentelor istorice, umanism, iluminism, romantism.

REZUMAT

Scopul principal al acestei teze de doctorat este studierea călătoriilor de tip cultural, realizate de români în Europa, începând cu perioada culturii umaniste pe teritoriul românesc, continuând cu perioada iluministă și romantică.

Am studiat sintezele existente despre fenomenul călătoriilor realizate de români și am ajuns la concluzia că ele urmăresc mai ales scrierile de călătorie ca gen literar, analizate din punct de vedere estetic. De aceea, viziunea noastră a urmărit reliefarea unor perspective de istorie culturală și imagologică a călătoriei. În acest sens, am avut în vedere următoarele aspecte:

- Abordări teoretice ale domeniului călătoriei, concretizate prin realizarea unor tipologii privind călătoriile, scrierile de călătorie și motivațiile lor.
- O analiză diacronică a aspectelor materiale ale călătoriei, plecând de la experiențele trecerii granițelor, a itinerariilor și mijloacelor de transport, a pericolelor întâlnite în timpul călătoriei, până la vestimentația și alimentația din timpul călătoriei.
- O analiză imagologică a celorlalți călători, a popoarelor și a statelor întâlnite în cursul călătoriei, a naturii și a evenimentelor istorice, pornind de la mențiunile acestor elemente în scrierile călătorilor noștri. Am fost atenți aici la factorii care determină o evoluție a imaginilor prezente în relatările călătorilor.

- O reliefare a experiențelor de tip cultural a călătorilor, bazate pe relatările a ceea ce fac și ceea ce văd aceștia, grupați tipologic în patru categorii de călătorii: pentru realizarea studiilor, pentru cunoaștere, pentru participare la evenimente și pentru cercetare științifică. Aici, analiza și-a propus o abordare comparativă cu experiențele călătorilor europeni, care au generat relatări imagologice care au corespondențe în scrierile călătorilor români.

Toate aceste aspecte corespund capitolelor prezente în lucrare, grupate în patru mari secțiuni:

- Tipologiile călătoriei
- Experiențele materiale ale călătoriei
- Imaginile călătoriei
- Experiențele culturale ale călătoriei.

Capitolul referitor la perspectivele cercetărilor aduce în atenție principalele contribuții care tratează fenomenul călătoriei, aferente istoriei literare, istoriei culturale, geografiei umane.

Tipurile de călătorii sunt stabilite în funcție de motivațiile acestora, iar călătoria culturală cunoaște patru forme de manifestare: călătoriile de studii, de cunoaștere, de cercetare științifică și evenimentiale. Această clasificare ne-a ajutat în ultima secțiune a lucrării, unde am încadrat călătoriile români în aceste tipuri.

În capitolul referitor la sursele călătoriei, este detaliată o tipologie a scrierilor de călătorie, în cadrul căreia putem identifica o evoluție în timp, pornind de la itinerarii, descrieri și ghiduri de călătorie, la jurnale de călătorie, până la memorii și cărți de călătorie. Cele 29 de cărți de călătorie publicate de români începând cu 1826 până în 1887, aparțin călătorilor care participă la două forme ale călătoriei culturale: călătoriile de cunoaștere și cele evenimentiale. Definim perioada dintre anii 1853-1869 drept perioada clasică a literaturii de călătorie românești, cu un total de 23 de cărți de călătorie publicate, dintr-un total de 29, iar cel mai prolific scriitor de călătorie este Dimitrie Bolintineanu, cu șase cărți publicate. În sursele călătoriei sunt incluse și operele biografice (memorii, scrisori), pentru că aduc informații despre activitățile călătorilor.

Capitolul referitor la motivațiile călătoriei, identifică și analizează zece motivații ale călătoriei și stabilește o evoluție a acestora, în scrierile călătorilor români din perioada umanistă până în cea romantică.

Principala contribuție a capitolului consacrat itinerariilor și mijloacelor de transport constă în evidențierea legăturilor dintre itinerariile parcurse și progresul noilor mijloace de transport, bazate pe forța aburului, începând cu transportul cu abur pe apă și terminând cu cel pe calea ferată.

Capitolele care abordează pericolele călătoriei, vestimentația călătoriei și arta culinară grupează informațiile identificate în sursele călătoriei, destul de puține în cazul vestimentației, mai numeroase în referitoare la alimentație.

În capitolul care dezbate imaginea celorlalți călători, români sau străini, distingem imaginile stereotipe de considerațiile personale ale autorilor.

Analiza imagologică se diversifică în capitolul referitor la imaginea celorlalte popoare, unde am grupat informațiile despre fiecare popor, pentru a urmări asemănări și stereotipii și în acest caz.

Observăm că aceste imagini se modifică în funcție de afinitățile culturale și politice ale autorului și că ele evoluează în timp. Cele mai numeroase referințe le avem despre popoarele din jurul nostru, pentru că și contactele cu acestea erau mai numeroase. Un loc privilegiat în relatările imagologice îl au popoarele care atrag simpatiile politice ale românilor, cum e cazul francezilor și al elvețienilor.

În capitolul referitor la imaginea evenimentelor istorice am grupat numeroasele referințe la evenimente și personaje istorice, în care subliniem legăturile dintre percepția trecutului și concepțiile culturale specifice epocii în care scrie călătorul.

Capitolul care abordează imaginea naturii analizează evoluția percepțiilor asupra naturii, de la contemplarea unui cadru antropizat, în spirit iluminist, până la imaginile romantice asupra măreției naturii.

Ultima secțiune a lucrării, cea mai consistentă, cuprinde patru capitole, care corespund celor patru forme ale călătoriei culturale: călătoriile pentru studii, pentru cunoaștere, pentru cercetare științifică și călătoriile evenimentțiale. Cei mai mulți călători aparțin călătoriei pentru realizarea studiilor, dar în acest caz întâlnim cele mai puține relatări de călătorie publicate, de aceea și informațiile analizate sunt mai puține. Urmează ca pondere, călătorii care participă la evenimente și călătorii pentru cunoaștere, care dau cele mai consistente relatări de călătorie, majoritatea sub formă de cărți de călătorie iar cei mai puțin numeroși sunt cei care călătoresc pentru cercetare științifică.

Urmărim, în cazul fiecărui călător, practicile culturale ale călătoriei (ce activități desfășoară) și atitudinile intelectuale (cum interpretează ceea ce văd).

Din aceste motive, am căutat să identificăm imagini asemănătoare sau identice în cărțile de călătorie europene, pentru a înțelege dacă există preluări sau imitații în ideile călătorilor români.

În concluziile lucrării, am ajuns la considerații teoretice privind:

- asemănările dintre imaginile din cărțile de călătorie europene și cele românești
- racordarea la ideile și curentele dominante ale unei epoci
- interesul călătorilor pentru nou, pentru progres
- importanța călătoriilor în dezvoltarea culturii românești, prin achizițiile culturale făcute de călători
- importanța călătoriilor în dezvoltarea ideilor politice
- impactul redus al unor cărți de călătorie asupra mediului cultural de acasă.

Evidențiem faptul că aproape toate aceste aspecte urmărite în lucrare reprezintă perspective noi în câmpul de analiză a călătoriilor culturale realizate de români. Unele dintre aceste aspecte se întâlnesc în sintezele realizate de autori străini despre călătoriile din alte spații de cultură. Considerăm că capitolele privitoare la imaginile călătorilor noștri despre ceilalți călători, a imaginii evenimentelor istorice în scrierile de călătorie, a evoluției itinerariilor în corelație cu evoluția mijloacelor de transport, sunt cele mai valoroase contribuții pe care le aduce această lucrare în domeniul de studiu al călătoriei. De asemenea, analiza comparativă a imaginilor prezente în operele călătorilor noștri cu cele din operele călătorilor europeni, are meritul de a identifica influențe și valori culturale comune.